

УДК 373.5:53

*Суховірська Л. П.
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ПРО СИСТЕМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У НАВЧАННІ

У статті розглядається застосування ресурсного підходу до розвитку особистості. Засновниками даного підходу є представники економічної науки, що стало теоретичними передумовами звертатися до цих питань психологам і педагогам. Розглянуто поняття "ресурс" та різні види підходів (системний, компетентнісний, особистісно-зорієнтований).

Ключові слова: ресурсний підхід, ресурс, зовнішні та внутрішні ресурси, особистість.

Досягнення нової якості загальної освіти є основним завданням модернізації школи. Метою освіти і виховання педагогічної школи є формування професійно-компетентної, ініціативної, творчої особистості наділеної почуттям обов'язку і відповідальності перед суспільством. Така особистість здатна швидко адаптуватися до сучасного світу, характерними рисами якої є підвищення ролі інтелектуалізації діяльності у контексті динамічних змін техніки і технологій, неперервного зростання обсягів інформації. Вона повинна не тільки засвоїти певну суму знань, але й розвивати свої індивідуальні, пізнавальні, творчі здібності. Для цього потрібні особливі умови, які дозволяють кожному учню використовувати індивідуальні ресурси для максимально успішного здійснення процесу навчання.

Таким чином, на сьогодні назріла і все більш усвідомлюється суперечність між необхідністю розкриття потенціальних ресурсів навчання учнів і реальною практикою, яка не забезпечує достатньою мірою умови для цього розвитку.

Ця суперечність зумовила розглянути сутність ресурсного підходу у методиці навчання фізики.

Окремі аспекти ресурсного підходу розкрито в працях Т. О. Цецориної, В. І. Лозової, О. А. Ігнатюк, В. В. Крамнік, Т. В. Рогової, В. М. Лізинського, С. О. Микитюка [1; 2; 5]. Однією із сильних сторін ресурсного підходу є можливість пояснити в доступних термінах причини успіху особистості, застосування компетентнісного підходу на практиці і розробку конкурентних стратегій реалізації потенційних можливостей людини. Тому ресурсний підхід є визначальним для конкретизації особистісних і професійних якостей учителя. Проте в психолого-педагогічній науці ці питання досліджено недостатньо.

Метою статті є розкриття сутності ресурсного підходу, усвідомлення та використання якого сприятиме формуванню нового світогляду майбутнього фахівця, що дозволить суттєво підвищити якість сучасної педагогічної освіти.

Засновником ресурсного підходу вважають професора Вищої школи бізнесу Мічиганського університету Б. Вернерфельта. У своїй статті "Ресурсне трактування фірми" він виділив основні положення розвитку фірми, головною ідеєю яких є досягнення рівноваги між експлуатацією існуючих ресурсів та розвитком нових. Визначаючи потенціал підприємства він виділив: матеріально-технічні, трудові, фінансові ресурси, які мають вплив на досягнення максимальних результатів в його діяльності.

Ідею ресурсної бази розвивав Дж. Барні, який представив у своїй роботі (1991 р.) усі основні поняття. До ресурсів він відносив "усі активи, можливості, організаційні процеси, інформацію, знання тощо, що контролюються фірмою", які дозволяють їй створювати та здійснювати ефективні стратегії. Ресурси він поділив на матеріально-капітальні, людські та організаційні (табл. 1).

Види ресурсів

<i>Ресурси</i>		
Матеріально-капітальні: технології, заводи, обладнання, географічне розташування, доступ до сировини	Людські капітальні: підготовка кадрів, досвід, судження, інтелект, взаємовідношення	Організаційно-капітальні: формальні системи та структури та неформальні відношення між групами

Дана теорія має свої досягнення у визначенні критеріїв оцінки ресурсів. Вони забезпечують стійкі переваги в умовах конкуренції і можуть бути використанні в психолого-педагогічних дослідженнях.

Стержневим поняттям ресурсної концепції є поняття “ресурс”, “потенціал”, “здібність”.

Термін “ресурси” походить від французького слова “resources”, що означає “допоміжний засіб”.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови під редакцією В. Т. Бусла термін “ресурс” визначається як:

- 1) запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби;
- 2) засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності.

В економічній, філософській літературі, енциклопедичних словниках означені основи поняття “ресурсів” [3; 4; 6].

Узагальнюючи означення в указаних роботах, ми прийшли до висновку, що найбільш загальне визначає умови, необхідні для реалізації будь-яких процесів. Тут під процесами розуміються зміни, рух або розвиток.

Науковці Р. Ш. Акбашева, З. А. Аллаяров, Б. С. Гершунський відносно особистості виділяють зовнішні та внутрішні ресурси. Під зовнішніми ресурсами автори розуміють умови та засоби, що сприяють особистісному розвитку людини та її діяльності. Це система: стимулів діяльності і розвитку; умов забезпечення людини інформацією; створення соціально-психологічного клімату колективу; організаційних умов, які передбачають чіткість управління, послідовність вимог до людей; матеріально-технічне забезпечення [2]. На відмінну від зовнішніх ресурсів внутрішні (індивідуальні) зумовлюють унікальність людини. Вони є джерелом її розвитку, персоналізації (біогенетичні, фізіологічні, індивідуально-психологічні) [2]. Внутрішні ресурси є джерелом розвитку індивідуальності, характеризують потенціал особистості.

Процеси, до яких залучена особистість є життя (функціонування організму), процеси діяльності, спілкування, освітній процес та процес її саморозвитку. Серед сукупності ресурсів можна виділити зовнішні і внутрішні, або індивідуальні ресурси, тобто засоби, властивості самої особистості. П. А. Самуельсон та В. Д. Нордхаус до зовнішніх ресурсів, необхідних для реалізації освітнього процесу відносять лабораторії, класи, підручники тощо. Зовнішніми ресурсами в даному випадку є знання вчителя, засоби масової інформації, бібліотечні фонди, технічні засоби навчання, Інтернет тощо.

У психолого-педагогічній літературі опис структури ресурсів особистості не виявлений. Варіанти вживання терміну “ресурси” стосовно особистості, зводяться або до їх перерахування, або до визначення. Наприклад, Н. Ф. Наумова використовує термін “сукупний життєвий ресурс особистості”, в який вона включає енергію (стан здоров’я), час (вік, резерв життєвого часу), природні переваги (стать, здібності), соціальні переваги (освіта, соціальне походження, кваліфікація, професія), самооцінка, рівень домагань особистості.

На думку В. Г. Зазикіна до ресурсів особистості відноситься характер, здібності, досвід, мотиви, установки, еталони.

Г. Г. Ділігенський використовує термін “психічний ресурс особистості”, під яким він розуміє сукупність біогенетичних, інтелектуальних, емоціональних, характерологічних, моральних властивостей.

М. О. Холодна, розглядає стильові особливості пізнання учнів, використовуючи термін “індивідуальні психологічні ресурси учня” при цьому одним із “базових” ресурсів є інтелект [5].

Аналізуючи подані трактування ми зробили висновок, що різні автори відносяться до ресурсів особистості, як до явища різного порядку. Це не призводить до суперечності, якщо розглядати індивідуальні ресурси особистості як багаторівневу систему з складною нелінійною структурою, а різні вказані види ресурсів – як її підсистему.

Ресурсний підхід, зосереджений на питаннях організації навчання, орієнтованого на виявлення і розвиток потенційних можливостей кожного учня і тому є ширшим поняття, елементами якого є системний, компетентнісний, особисто-зорієнтований підходи (рис. 1).

В даний час основним методологічним принципом у дослідженні педагогічних об’єктів і явищ є системний підхід.

Системний підхід напрям методології досліджень, який полягає в дослідженні об’єкта, як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв’язків між ними, тобто розгляд об’єкта як системи.

Він сприяє формуванню відповідного розуміння суті досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів, методики їх вирішення. Методологічна специфіка системного підходу полягає в тому, що метою дослідження є вивчення закономірностей і механізмів утворення складного цілісного об’єкта з певних складових. При цьому особлива увага звертається на різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв’язків системи, на процес об’єднання основних понять у єдину теоретичну картину, що дає змогу виявити сутність цілісності системи.

Основні принципи системного підходу: цілісність, ієрархічність побудови, структуризація, множинність, системність.

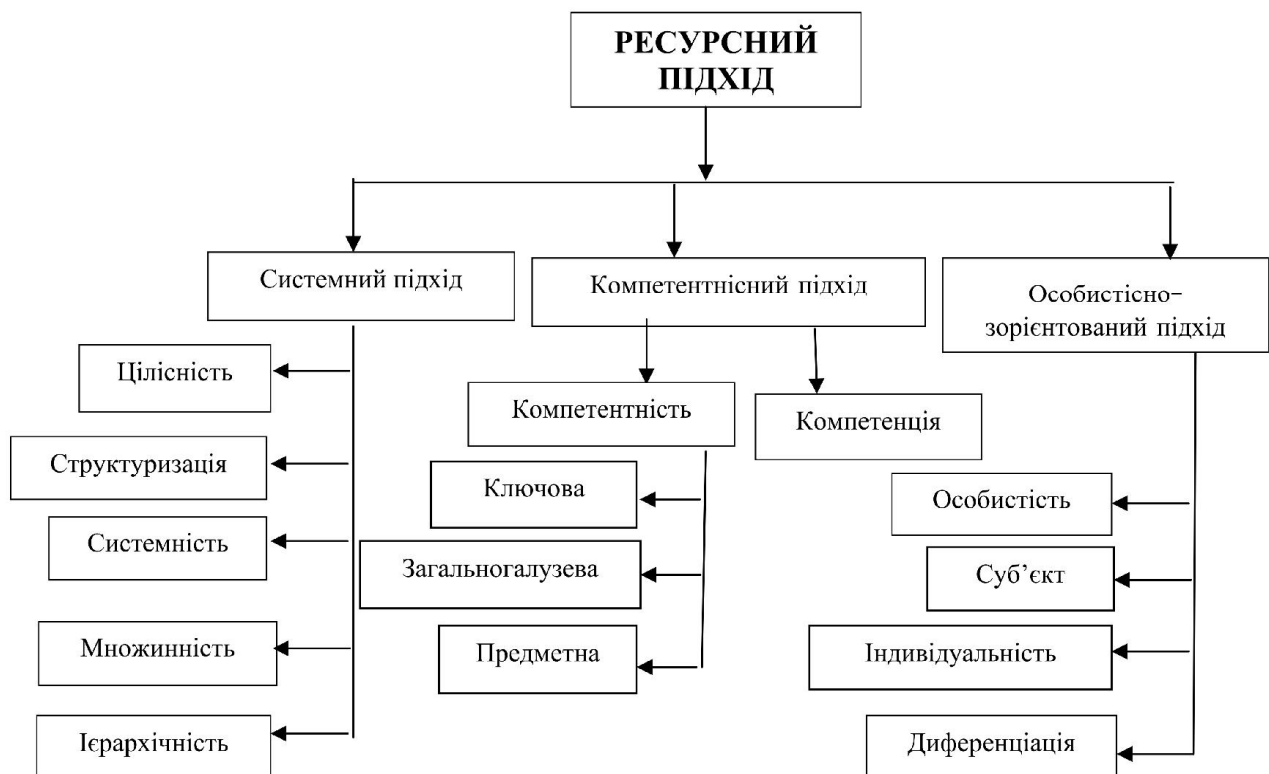

Рис. 1. Структурно-логічна схема елементів ресурсного підходу

Розгорнуте визначення системного підходу полягає в тому, що це підхід, коли будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємозв'язаних елементів (компонентів), що має вихід (ціль), вхід (ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок. Системний підхід є формою накладення теорії пізнання і діалектики з дослідженням процесів, що відбуваються в природі, суспільстві, мисленні. Його суть полягає в реалізації вимог загальної теорії систем, згідно з якою кожен об'єкт у процесі його дослідження повинен розглядатися як велика і складна система і, одночасно, як елемент більш загальної системи.

Потенціальні можливості ресурсів вимагають системи компетенцій. У зв'язку з цим **компетентнісний підхід** передбачає аксіологічні, мотиваційні, рефлексивні, когнітивні, операційно-технологічні та інші результати навчання, які відображають розширення не тільки знань, умінь і навичок, а й досвіду, емоційно-ціннісного ставлення до дійсності.

Компетентнісний підхід у сучасній освіті передбачає вищий рівень компетентності суб'єктів навчання. Даний рівень репрезентується сформованістю у суб'єктанаукового поняття "компетентність" як єдності знань, де науково орієнтована основа дії визначає логіку її практичного виконання, яка полягає в інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне розв'язання суб'єктом певних життєвих проблем.

Система компетентностей в освіті має ієрархічну структуру, рівні якої складають: ключова, загальногалузева, предметна компетентність.

Наукова, навчально-методична, виховна робота освітнього процесу, зорієнтована на формування освіченої, всебічно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, швидкої адаптації до змін у розвитку професійної сфери, фахівця, наділеного вміннями ефективно розв'язувати проблеми, приймати доцільні рішення, володіти культурою педагогічного спілкування, самостійно й творчо мислити, втілювати власні ідеї в практику професійної діяльності, працювати над удосконаленням власного морального, інтелектуального та культурного рівнів.

У сукупності має місце особистісно-орієнтоване навчання. Тоді **особистісно-орієнтований підхід** розглядає особистість як продукт соціального розвитку, носія культури; її унікальності, інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу; передбачає опору на природний процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізацію, самоутвердження; створення для цього відповідних умов.

Потенціальні ресурси закладені в інтеграції і диференціації, індивідуалізації і колективних формах навчання, інших педагогічних технологіях, які включені в сучасну педагогічну практику, набувають значення інструментальних засобів, що підбираються в інтересах особистості школяра для забезпечення сприятливих умов його максимального розвитку.

Особистісно-орієнтований підхід, повинен повністю асимілюватися компетентнісним підходом. Тоді можна одиницею особистісного розвитку суб'єкта вважати систему узагальнених вчинків, що мотивуються певною морально-духовною цінністю, як самовартісна форма активності.

Таким чином, основні положення розглянутих нами підходів (системного, компетентнісного, особистісно-зорієнтованого) є безсумнівно важливими і цінними й можуть бути використані в якості теоретичної основи організації освітнього процесу. Разом з тим, вітчизняні психологи та педагоги виносять ідею про необхідність розкриття потенціалу кожного учня, реалізації та розвитку саме його можливостей, виникає проблема пошуку нових підходів, які акцентують увагу саме на розвитку індивідуальності учнів в освітньому процесі.

Розвиток потенційних ресурсів особистості, в свою чергу, вимагає виявлення її "початкового стану", актуального рівня (Л. С. Виготський), що породжує проблему пошуку критеріїв, які описують цей стан, і дозволяють відстежувати хід подальшого розвитку. На нашу думку, одним із таких критеріїв, і одночасно джерелом розвитку індивідуальності, можуть стати індивідуальні ресурси особистості. Відповідно до цієї ідеї

підхід, який враховує ресурси учнів, ми називаємо ресурсним.

Ресурсний підхід визначає арсенал засобів та спроможність для виконання будь-якого завдання або вдосконалення тих або інших дій, особливо коли вони здійснюються в критичній ситуації.

Ресурси в соціально-педагогічній діяльності ми розглядаємо з точки зору їх природи, джерел і корисності застосування:

- внутрішні або зовнішні по відношенню до особистості, колективу, групи;
- офіційні (формальні) або неофіційні (неформальні);
- реально існуючі або потенційні (приховані);
- керовані з точки зору їх використання.

Педагогічна діяльність повинна сприяти найбільш повному ефективному і скоординованому виявленню і застосуванню внутрішніх матеріальних і соціальних ресурсів. Вона передбачає створення і реалізацію програм діяльності, що спрямовані на активізацію внутрішніх ресурсів особистості і забезпечення її зовнішніми ресурсами.

Людина розглядається як комплекс ресурсів, здібностей, можливостей, які використовуються для досягнення бажаної мети. Її життєвий потенціал складається з внутрішніх ресурсів, які застосовуються особисто, в процесі створення сприятливих умов для здійснення необхідних дій або в результат виникнення кризової ситуації. Здатність впливати на інших, визначати хід подій, можливість досягати успіхів залежить від володіння необхідними ресурсами.

Ресурсний підхід цілком акцентує увагу на процесі навчання кожного учня, передбачає створення умов для найбільш ефективного використання і найбільш повного розвитку індивідуальних ресурсів кожного учня в комфортних умовах, що сприяє розвитку його індивідуальності в цілому.

Використана література:

1. *Лізінський В. М.* Ресурсний підхід в управлінні розвитком школи / В. М. Лізінський. – Х. : Веста: Вид-во “Ранок”, 2007. – 160 с.
2. *Микитюк С. О.* Витоки наукових основ ресурсного підходу / С. О. Микитюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 2. – С. 83–88.
3. Словник іншомовних слів. [за ред. О. С. Мельничука]. – К., 1985. – 966 с.
4. Советский энциклопедический словарь. [гл. редактор А. М. Прохоров]. – 2-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1982. – 1600 с.
5. *Цецорина Т. А.* Организация образовательного процесса в школе на основ ресурсного подхода : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Цецорина Татьяна Александровна. – Белгород, 2002. – 172 с.
6. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия. [гл. редактор А. М. Румянцев]. – М. : Советская энциклопедия, 1979. – Т. 3. – 623 с.

Суховирская Л. П. О системе педагогических подходов в обучении.

В статье рассматривается применение ресурсного подхода к развитию личности. Учредителями данного подхода являются представители экономической науки, что стало теоретическими предпосылками обращаться к этим вопросам психологам и педагогам. Рассмотрено понятие “ресурс” и различные виды подходов (системный, компетентностный, личностно-ориентированный).

Ключевые слова: ресурсный подход, ресурс, внешние и внутренние ресурсы, личность.

Sukhovirska L. P. About the system of pedagogical approaches in studies.

In the article application of the resource going is examined near development of personality. The founders of this approach are representatives of economic science, that became theoretical pre-conditions to call to these questions to the psychologists and teachers. A concept “resource” and different types of approaches (system, personality-orientated) are considered.

Keywords: resource approach, resources, external and and internal resources, personality.